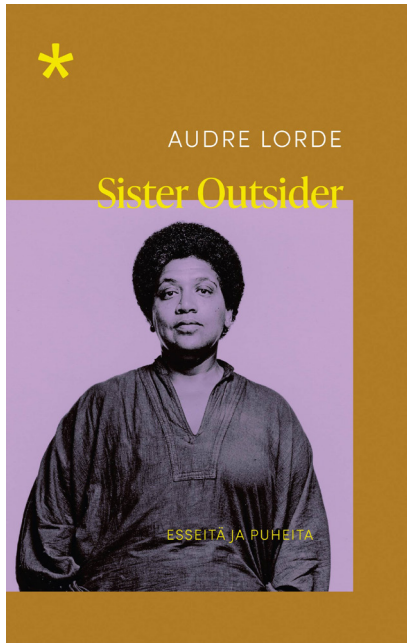

SISTER OUTSIDER

Kaisa Ilmonen

Audre Lorde (2020) *Sister Outsider* (suom. Kaijamari Sivill; alkuteos *Sister Outsider: Essays and Speeches*, 1984). Kustannusyhtiö Kosmos, Helsinki. 289 s.

“I kept thinking of Audre Lorde and how I wished she were here to help us describe the moment.” (Sara Ahmed 2012.)

Sara Ahmedin luonnehdinta Audre Lorden kyvystä arvioida todellisuuden monitahoisia ilmiöitä on osuva. Teoksensa *Sister Outsider* puheissa, kirjeissä, esseissä ja haastatteluissa Lorde määrittelee ympäröivän todellisuuden kristallinkirkkaasti ja selvästi. Hänen kykynsä katsoa ympärilleen ja nähdä sitä lävistävät valtasuhteet on ilmiömäinen. Kaijamari Sivillin suomennot Lorden avaintekstien kokoelmasta tekee tälle tarkkanäköisyydelle oikeutta. Hänen käännöksensä on kulttuuriteko. Sivillin suomenkieliset lauseet säilyttävät Lorden alkupe-

räisten virkkeiden aforistisen kirkkauden. Jokainen Lorden lause voisi olla oma mietelmänsä, ja sama ajatuksellinen kuulaus säilyy Sivillin käännöksessä. Esseiksi ja lopulta esseekokoelmaksi kerrostuvat virkkeet muodostavat kuitenkin kokonaisuuden ja kontekstin usein nettiin irrotettujen ”one-linereiden” ympärille. Lorden tekstit eivät ole helppoja sitaatteja, vaan hän kysyy vaikeita kysymyksiä, ja juuri tästä syystä *Sister Outsiderin* käännös on niin tärkeä.

Lorde näkee akateemisena ylemmyytenä sen, ettei keskusteluun feministisestä teoriasta oteta mukaan erilaisia naisia: hän kuvaa esseessään ”Isännän taloa ei isännän työkaluilla hajoteta koskaan”, miten usein ”köyhät naiset, Mustat ja kolmannen maailman naiset ja lesbot” (s. 164) jäävät ilman omia sanoja. Myös englannin kielen taito on tunnistettu yhdeksi eriarvoisuutta luovaksi mekanismiksi nykymaailmassa. Pyramidin huipulla ovat syntyperäisesti tai sen kaltaisesti englantia puhuvat, keskellä englantia oppineet ja syrjäytymisriskissä englantia taitamattomat henkilöt. Suomennot Lorden tekstikokoelmasta on esteettömyyskysymys, jopa ableismia vastaan nouseva teko, ja siten eettisesti hyvin Lorden hengen mukainen. Erityiskiitoksen ansaitsee myös helsinkiläinen kustannusosakeyhtiö Kosmos ratkaisustaan kustantaa käsillä oleva käännös.

”MITÄ OVAT NE SANAT, JOITA SINULLA EI VIELÄ OLE?”

Audre Lorde (1934–1992) oli karibialais-yhdysvaltalainen runoilija ja esseisti, omien sanojensa mukaan musta, nainen, äiti, soturi, runoilija ja lesbo. Valmistuttuaan yliopistosta hän kirjoitti runsaasti runoutta, opetti englantia yliopistossa ja toimi kirjastonhoitajana New Yorkissa 1960-luvulla. Tuolloin hän myös meni naimisiin ja sai kaksi lasta. Liitto päättyi eroon vuonna 1970. 1970-luvulla julkaistiin Lorden keskeisimpinä pidetyt runokokoelmat *Coal* (1976) ja *The Black Unicorn* (1978). Vuonna 1978 hänellä todettiin rintasyöpä, joka saatiin kuitenkin tilapäisesti hoitoon, ja Lorde julkaisi teoksensa *The Cancer Journals* vuonna 1980. Samalla vuosikymmenellä Lorde työskenteli myös Berliinin Freie Universitätin vieraillevana professorina ja vaikutti keskeisesti tuon aikaisen saksalaiseen nais- ja sukupuolentutkimukseen.

Vuonna 1982 Lorde julkaisi ainoaksi jääneen romaaninsa *Zami. A New Spelling of My Name*, jonka kaunokirjallisessa muodossa tiivistyvät myös *Sister Outsiderin* keskeiset teemat: erilaisuuksien kunnioitus, ruumiin tieto ja sitoutuminen omaan perinteesseen. Romaanin päähenkilö Audrey'n suurimmaksi rakkaudeksi ja voimanlähteeksi osoittautuu hänen tapaamansa Afrekete, afrikkalais-karibialainen jumalatarhahmo, joka esiintyy myös *Sister Outsiderin* esseissä. Romaaninsa Lorde nimeää *biomytografiaksi*, joka kuvaa myös käsillä olevaa esseekokoelmaa: hän katsoo, että elämäkerran – tai tarinan minuuden muotoutumisesta – voi kirjoittaa vain suhteessa omaan ja paikannettuun kulttuuri- ja tarinaperinteesseen. (Ks. Ilmonen 2019.) 1980-luvulla Lorde joutui kamppailemaan uusiutuvan syöväen kanssa, mutta toimi samalla aktiivisesti kirjoittajana, puhujana ja opettajana. Hänen kirjallinen perintönsä onkin laaja, ja hänen puheitaan ja esseitään on julkaistu myöhemmin myös kokoelmissa *I Am Your Sister: Collected and Unpublished Writings of Audre Lorde* (2009) sekä *Your Silence Will Not Protect You: Essays and Poems* (2017). Lordea ihmisenä pääsee lähelle *Sister Outsiderissa* julkaistussa, Adrienne Richin vuonna 1979 tekemässä haastattelussa, jossa Lorde puhuu hyvin avoimesti omasta elämästään. Haastattelu näyttää, miten omakohtaisia hänen eseidensä kysymykset ovat. Lorde kuoli Neitsytsaariin kuuluvalla St. Croix'lla 1992. Hän muutti ennen kuolemaansa nimekseen Gamba Adisa¹.

Lorden ajattelulle ominainen tietämisen tapa on aina ruumiillista, koettua, elettyä ja paikantunutta. Kuten suomennoksen alkuun käännetty vuoden 2007 painoksen sekä alkuperäisen 1983 painoksen esipuheiden kirjoittajat Cheryl Clarke ja Nancy K. Bereano painottavat, Lorde ei katsonut olevansa teoreetikko tai akateemisten ajatusten artikuloija; hän identifioitui runoilijaksi (ks. Clarke 2007). Runoilijana hän etsi sanoja niille ruumiissa tunnetuille ja iholla kihelmöiville kysymyksille, joilla ei vielä ole sanoja tai joita akateemisen feminismin teoretisoinnit eivät tavoita. Lorde rikkoo runouden ja teorian rajan siinä missä samoihin aikoihin kirjoittanut Gloria Anzaldúa: Lorde tavoittelee runouden avulla sanoja, joita ei vielä ole ja joita tarvitaan marginaaliin syytyn naisen ruumiillisesti eletyn ja koetun kokemuksen ilmaisuun. Hän

etsi elettyä tietoa sisältäviä sanoja, joista kehkeytyy teoriaa – Anzaldúan termein *autoteoriaa*. Kuten Bereano ilmaisee, Lorde pakottaa tunteen ja ajattelun välimatkan kutistumaan (1983/2022, 17); hänen tietämisensä tapa on aina sitoutunutta, paikantunutta ja ruumiillista, aidosti feminististä tietämistä. Lorden epistemologia ammentaa hänen erilaisuudestaan, johon kytkeytyy afrosentriinen menneisyys ja mytologia, mustaihoisuus, lesbous, ikä, naiseus, rintasyöpä, äitiys ja runoilijuus. Lorde ammentaa tunteista, naisten välisestä yhteydestä ja naisten sisäisestä voimasta.

Lorden kirjallinen ja feministinen perintö on suunnaton. Esseessään ”Miten muuttaa vaikenneminen toiminnaksi ja kieleksi” hän kysyykin otsikon kysymyksen sanoista, joita ei vielä ole, eli kielen riittämättömyydestä. Tässä esseessä kiteytyvät Lorden suuret teemat: erojen huomioiminen, kielen ja vallan suhde, uusien sanojen etsintä runouden keinoin sekä vuoropuhelu näillä uusilla sanoilla. Lorden mukaan on tärkeä huomioida, etteivät ”erovaisuudet meitä halvaannuta, vaan hiljaisuus” (s. 64), ja hän peräänkuuluttaa valkoisten naisten vastuuta lukea, levittää ja opettaa mustien naisten kirjallisuutta, kuunnella heidän sanojansa.

”MINUA KANNUSTETAAN VALITSEMAAN JOKU PUOLI ITSESTÄNI JA ESITTÄMÄÄN SE MERKITYKSELLISENÄ KOKONAISUUTENA”

Audre Lorden ajattelun toistuvia teemoja ovat naisruumiiseen kätkeytyvä voima, jota on yritetty tukahduttaa, sekä moninaisten erojen yhtäaikainen toiminta ja naisten keskinäisten erojen huomioiminen. Lorden puheissa kuitenkin solidaarisuudella, kuuntelulla ja ymmärtämisellä tai vuoropuhelulla on usein loppuargumentin asema. Esimerkiksi hänen vihaisena pidetyn esseensä ”Suuttumuksen hyödyt: naisten reaktioita rasismiin” perimmäisiä argumentteja ovat suuttumuksesta nouseva kasvu (s. 187), ajatus jaetusta syrjinnästä (s. 198) sekä toisen suuttumuksen kuuntelusta nouseva myötätunto (s. 197). Naisten on pystyttävä ymmärtämään rasmin kohteeksi joutuneen suuttumusta; se ei ole uhkaavaa tai syyllistävää.

1 Nimi tarkoittaa ’Soturia, joka tekee sanottavansa selväksi’ (engl. *Warrior: She who makes her meaning clear*).

Suuttumuksen voiman lisäksi keskeinen sija Lorden ajattelussa on eroottisen voimalla. Eroottisen voima, naisten sisäinen voima, on hänelle energia poliittiseen toimintaan. Lorde kiistää esseessään aistillisen ja poliittisen välisen kahtiajaon ja näkee poliittisena toimintana energian, ”joka muodostuu eroottisesta, aistillisesta, siitä että ilmaisemme toisillemme fyysisesti, emotionaalisesti ja psyykkisesti sitä, mikä on meissä syvintä ja vahvinta ja rikkainta” (s. 82). Uskallus käyttää eroottisen voimaa merkitsee Lorden ajattelussa ”naisidentifioitunutta naiseutta”, joka murtaa patriarkaatin toimintaa eli ”isännän taloa”.

Ehkä luetuimmassa esseessään ”Isännän taloa ei isännän työkaluilla hajoteta koskaan” (”The Master’s Tools Will Never Dismantle the Master’s House”, 1979) Lorde kiteyttää argumenttinsa erojen tunnustamisesta ja useiden eri valtajärjestelmien yhtäaikaisesta toiminnasta lähentyen kymmenen vuotta myöhemmin määriteltyä intersektionaalisuutta. Esseetä on vuosien varrella luettu monin tavoin, esimerkiksi yritettäessä taivuttaa Lorden ajattelua 1990-luvulla akateemista feminisimiä hallinneeseen jälkistrukturalistiseen konstruktionismiin diskurssikritiikkeineen. Huomioitavaa kuitenkin on, että Lorde kytkee argumentin juuri naisten välisten erojen tarkasteluun: ”Se on sitä, että oppii tarttumaan meidän välisiimme eroihin ja tekemään niistä vahvuuksia. Sillä isännän taloa ei isännän työkaluilla hajoteta koskaan.” (S. 167, alkup. kursiivit.) Isännän työkalut ovat sisäistettyä uskoa siihen, että naisten väliset erot hajottavat naisten keskinäisen

voiman. Hän pyytääkin, että ”hajota ja hallitse” on muutettava muotoon ”määrittele ja voimaannuta” (s. 168).

Lorde puhuu toistuvasti valkoisten naisten velvollisuudesta etsiä, lukea ja opettaa mustien naisten tekstejä. Valkoiset naiset eivät voi sivuuttaa mustien naisten tekstejä ja käyttää tekosyynä oman kokemuksensa eroavaisuutta (ks. esim. 64). Kaijamari Sivillin suomenkielisten lauseiden kirkkaus tukee Lorden painotusta ”hakea sanoja kuuluviin” (s. 64). Suomenkielinen *Sister Outsider* avaa Lorden puheet ja esseet taas uudelle sukupolvelle ja kurkottaa tulevaisuuteen. Lorden omin sanoin:

Maapallon tulevaisuus voi riippua kaikkien naisten kyvyistä identifioida ja kehittää uusia vallan määritelmiä ja uusia malleja suhtautua erilaisuuteen. Vanhat määritelmät eivät ole palvelleet meitä eivätkä maata, jonka varassa elämme. (S. 184.)

Kaisa Ilmonen on yleisen kirjallisuustieteen yliopistonlehtori sekä vähemmistökirjallisuuksien tutkimuksen dosentti Turun yliopistossa. Hän johtaa Koneen Säätiön rahoittamaa hanketta Intersectional Reading, Social Justice, and Literary Activism (INTERACT) 2022–2025. Hänen pitkäaikaisia tutkimusintressejään ovat karibialainen kirjallisuus ja postkoloniaalinen teoria, queertutkimus ja intersektionaalisuus.

KIRJALLISUUS

Ahmed, Sara (2012) *On Being Included. Racism and Diversity in Institutional Life*. Durham: Duke University Press.

Bereano, Nancy K. (1983/2022) Alkusanat. Teoksessa Lorde, Audre: *Sister Outsider*. Helsinki: Kustannusyrhtiö Kosmos, 12–20. Suomentanut Kaijamari Sivill.

Clarke, Cheryl (2007/2022) Esipuhe. Teoksessa Lorde, Audre: *Sister Outsider*. Helsinki: Kustannusyrhtiö Kosmos, 9–11. Suomentanut Kaijamari Sivill.

Ilmonen, Kaisa (2019) Identity Politics Revisited: On Audre Lorde, Intersectionality, and Mobilizing Writing Styles. *European Journal for Women’s Studies* 26:1, 7–22.